

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Клео Стефанова Протохристова, гост преподавател в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „**доктор на науките**“

по: област на висше образование 2.Хуманитарни науки

професионално направление 2.1.Филология, научна специалност Руска литература
(XIX век)

Автор: **доц. д-р НИКОЛАЙ МИХАЙЛОВ НЕЙЧЕВ**, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Тема: **„ПРОБЛЕМЪТ ЗА ВРЕМЕТО В ПЕТОКНИЖИЕТО НА Ф. М. ДОСТОЕВСКИ (Хронос. Кайрос. Вечност.)“**

Със заповед № РД-20-51 от 16. 01. 2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „ПРОБЛЕМЪТ ЗА ВРЕМЕТО В ПЕТОКНИЖИЕТО НА Ф. М. ДОСТОЕВСКИ (Хронос. Кайрос. Вечност.)“ за придобиване на научната степен „доктор на науките“ на ПУ в област на висше образование 2.Хуманитарни науки, професионално направление 2.1.Филология (Руска литература (XIX век)). Автор на дисертационния труд е доц. д-р Николай Михайлов Нейчев, катедра Руска филология към Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представеният комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва всички изискуеми документи.

Доц. Николай Нейчев е работил в Пловдивския университет през целия си досегашен стаж - от 1994 до 2000 г. като хоноруван преподавател, от 2000 до 2003 г. като асистент и ст. асистент, а от 2003-а до момента като доцент. През 1998 г. е защитил докторска дисертация на тема „Влияние на догмато-мистичната ортодоксия върху късното творчество на Ф. М. Достоевски“, хабилитационният му труд съдържа

систематизираща концептуализация на идеите на месианизма в руската литература на 19-ти век.

Посветен на проблема за времето в късната романистика на Ф. М. Достоевски, представеният за обсъждане дисертационен труд на Николай Нейчев потвърждава изначално заявена, стабилизирана и убедително реализирана през годините насока в научното мислене на автора си. От докторската дисертация върху т. нар. Петокнижие на Достоевски („Престъпление и наказание“, „Идиот“, „Бесове“, „Юноша“ и „Братя Карамазови“), през хабилитационната монография, фокусирана от идеята за месианистичната роля на руската литература, доц. Нейчев следва неусъмнено и непоколебимо своя личен път в науката, чиято траектория среща и обединява литературна история и сравнително литературознание, история на философията и религиознание, история, социология, културни изследвания и лингвостатистика.

Поредното начинание на учения стъписва със своя мащаб. Полагайки анализа на романите от Петокнижието в концептуалната рамка на темпоралността, Нейчев е подходил към задачата си с максималистична програма, организирана в три основни етапа. Като отправна точка програмата включва интегрално проучване на изследванията върху проблема за времето във всички му възможни аспекти от Античността до наши дни, критически прочит на теоретическите опити върху времето в романите на Достоевски, и изработване на собствен интерпретативен алгоритъм за анализ на темпоралността в хроносен модус (извеждане на темпоралния модел във всеки от романите и очертаване на лингвостатистическия му профил, установяване на съотношението между „малкото“, „средното“ и „голямото“ време в тях, „калибриране“ на честотната употреба на темпорални маркери в съпоставка с текстовете на други автори от неговото съвремие).

Вторият основен аспект, който изследването съобразява, е времето, мислено като духовна битийност и означено като „кайрос“. В неговата оптика централен обект на рационализация е църковният календар като „икона на времето“, който служи като контекстуална рамка за календарните конвенции, назовани или имплицирани в отделните романи, и като инструмент за идентифициране и демонстрация на процеса, в резултат на който физическо време в наратива на Достоевски се пресътворява в „кай-

рос“, за да се превърне и във фундамент на феноменалния единен календар, разпознат в художествения свят на неговите романи.

Третият, финализиращ компонент на амбициозната изследователска задача, работи с релацията „време–вечност“ и е нацелен към идентифициране на парадигмалните възможности за въплъщаването на вечността в художествения свят на романите, както и на съответните, специфични за писателя механизми, по които се осъществява това ипостазирание. Вън от всякакво съмнение е, че изследователското поле, в което е положен дисертационният труд се радва на неизменна актуалност, а оригиналните ракурси, в които съответната проблематика е поставена на изпитание, удостоверява неговата целесъобразност.

Между най-важните достойнства на труда е излъчващото се от него внушение за непрекъсващ изследователски процес. След вътрешното обсъждане, на което дисертацията получи единодушна подкрепа и извънредно висока оценка, доц. Нейчев е положил респектиращо усърдие да отговори на въпроса за липсващия часовник на дявола в известната сцена от „Братя Карамазови“, който му беше зададен по-скоро като провокация, и като резултат в окончателния текст вече е налице задълбочен, оригинален и просветляващ анализ, в резултат на който проблематичният детайл получава убедително обяснение, напълно съответно на мисловната система, спрямо която е ориентирано цялостното изследване.

Безупречно структуриран, проектът е изпълнен с последователно придържане към заявената програма и отвежда към оригинални и значими мисловни постижения. Задълбочено и критично прощудираните теории за времето са подчинени на собствената, наредна мисловна система на дисертанта, което ги представя в нов, често неочакван ракурс. Изумителна е последователността, с която Николай Нейчев осъществява изследователските си стратегии, последователно и системно, с безкомпромисна вискателност към интерпретацията на всеки, макар и най-дребен детайл. Не помалко смайваща е демонстрираната завидна похватност в най-разнообразни дисциплинарни полета, в които дисертацията му се полага – освен предвидимите за един хуматитарен проект литературна история и теория, философия и теология, лингвистика

тика и семиотика, в изследването са оползотворени компетентности от областта на физиката, иконографията, календарните конвенции.

Респектираща е последователността, с която авторът подчинява цялото изследване на избрания, строго съблюдаван подход, определен от самия него като структурен, строго йерархичен и линейно интенционален – своего рода предизвикателство към актуалните литературоведски нагласи, които толерират отсъствието на дисциплинарна съобразеност, компенсирано, невинаги успешно, с импровизационни ефекти, и демонстративен релативизъм, както епистемологически, така и аксиологически. Без риск от преувеличение може да се каже, че извършеното от доц. Нейчев свидетелства за могъщ интелектуален капацитет и за завиден личностен интегритет и може да бъде окачествено като научен подвиг.

Естествено, както при всяко изследователско начинание, и в тази дисертация могат да бъдат открити отделни слабости, чието количество е нищожно и пренебрежимо спрямо внушителните заслуги на труда. Като сравнително по-изявен недостатък виждам недобре оразмерената обстоятелственост на изложението, която на места компрометира убедителността на защитаваните тези. Особено осезателна е тя при представянето на различните концептуализации на времето във философията и науката, където цели масиви от текста остават функционално незащитими, както е например при коментарите върху Лайбниц, Спиноза или Киркегор, откровено отклоняващи се от темата на дисертацията, но също и в частите, посветени на Айнщайн или Хокинг, чието присъствие лично според мен е неоправдано. Налице са и неравности или случаи на недостигаща доказателственост. Недостатъчно убедителна ми изглежда, например, тезата за маркирането на възрастта на героите при Достоевски като натоварено със свръхсмисъл. Алтернативно (хипотетично) обяснение на страстта на писателя по точната възраст на персонажите е особеност на съвременната му руска култура, плод на рефлекс за наваксване по отношение на относително късно възприети цивилизационни конвенции. Виждам като недостатъчно обоснована съпоставката между анализирания романи на Достоевски точно с „Анна Каренина“, особено на базата на фреквентността на възрастовите номинации, поради откровената им несводимост като персонажна система, донякъде компрометираща и направените изводи.

Далеч по-подходящото сравнение, примерно, с „Война и мир“, което частично проведох в количествения му аспект, показва значително по-близки показатели до установените при Достоевски, което донякъде разколебава тезата, че става въпрос за авторско своеобразие.

В отделни случаи фокусът изключително върху творчеството на Достоевски, който е напълно оправдан с оглед темата на изследването, е предположил недоглеждане на възможен по-широк литературен контекст. Така например, по принцип неоспоримите обяснения за високата фреквенция на наречието „вдруг“ (изведнъж) биха се усложнили, ако наблюденията за това своеобразие на авторския идеолект бяха успоредени с аналогичното своеобразие в повествователния маниер на Стендал, който също много обича модификатора „изведнъж“ и при когото сюжетните събития по правило се характеризират с внезапност. Подобно съобразяване, разбира се, частично би преориентирало изследването в различна литературноисторическа перспектива, но пък би му дало възможност да смекчи предозираната категоричност на изводите. Впрочем, няма как да остане незабелязано, че в текста на дисертацията със смущаваща (поне от моя гледна точка) честота се появяват думи като „несъмнено“, „безспорно“, „сигурно“, „съвършено правилно“, „абсолютно“, „очевидно“, „действително“.

Налице са и случаи на свръхинтерпретация или на недокрай убедителни тълкувания, особено при интертекстуалните съотнасяния между текстовете на Достоевски и Чети-минейте (само един произволен пример, идентифицирането на Ганя Иволгин като аналог на светия мъченик Иаков Персец на базата на уподобяване на пръста, но и дланта, които той изгаря на свещ, за да докаже любовта си, на мъченичеството на Иаков, комуто отсекли последователно пръстите на ръцете и краката, а накрая го и обезглавяват). Не липсват и поводи за полемика. От моя гледна точка като конфликтна зона се представя, например, защитаваната в дисертацията теза, че Григорианският календар (високомерно назоваван „тъй наречената реформа“) е „поразил православния свят“ и е потъпкал на каноничните православни правила.

Вече извън зоната на строго професионалните оценки, бих си позволила да изразя сериозното си притеснение относно откровено пренапрегнатия патос, с който собствено научни твърдения от дисертацията се оказват инструментализирани за

идеологически внушения, някои от които спорни или безнадежно анахронични. Става дума за устойчива тенденция в изследователските идиосинкразии на доц. Нейчев, демонстрирана последователно, със засилваща се интензивност в научните му трудове. Въпреки че това авторско своеобразие е неоспорим атестат за смелостта на промотираните хипотези, а в известен смисъл и гарант за тяхното ефективно пребиваване в полето на научния обмен, на някакъв следващ етап ми се струва уместно то да бъде проблематизирано. Най-малкото защото каквато и да е, дори минимална верификация на подпорната им аксиология би събудила чувствителност към нейната морална уязвимост, особено в контекста на актуалните ѝ политически употреби. А също и защото хуманитарното знание е територия, която предполага режим на последователно и безкрайно усъмняване.

Независимо от споменатите частни несъгласия, цялостната ми оценка за дисертацията на Николай Нейчев е повече от положителна. Трудът е щедро приносен както за достоевистиката, така и за значително по-широк обхват хуманитарна проблематика, което удостоверява голямата му научна значимост.

Сериозни кредити дисертационният труд набира и от представящите го публикации. Авторът е представил в приложената документация пет студии и десет статии по въпросите, изследвани в дисертацията. Те са отпечатани в авторитетни научни издания – академични списания и сборници, три от публикациите са в чуждестранни издания. Както дисертацията, така и свързаните с нея публикации са изцяло лични текстове на доц. Нейчев.

Авторефератът, изготвен изцяло в съответствие с нормативните изисквания, отговаря напълно на съдържанието на дисертацията и отразява достоверно резултатите, постигнати от изследването.

Имам специалната привилегия да познавам Николай Нейчев още от самото начало на академичния му път, тъй като съм била негова преподавателка, впоследствие бях член на специализирания научен съвет към ВАК, пред който той защити своята докторска дисертация, участвала съм и в обсъждането на хабилитационния му труд. Имам преки впечатления и от интереса и уважението, на които се радва дейността му

като преподавател. Възможността да следя отблизо научното му развитие ми е осигурявала системни поводи за радост и гордост.

В заключение ще обобща, че дисертационният труд на доц. Николай Нейчев съдържа научни резултати, които представляват оригинален и значим принос в науката, и е в съответствие с всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагането му и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати отговарят безупречно на минималните национални изисквания, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че доц. Николай Нейчев притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Руска литература (XIX век) и демонстрира забележителни качества и умения за провеждане на изследвания с получаване на оригинални и значими научни приноси.

Респектиращ със обхвата на проучения материал, със значимостта на изследваните проблеми, с оригиналността на идеите, с аналитичната си задълбоченост и проникателност, както и с концептуалния си интегритет (дори без споменаване на смазващия му обем), представеният труд притежава всички отличителни характеристики на фундаментално изследване, което легитимира аспирациите му като голяма докторска дисертация. Всичко това ми дава повече от необходимите основания да предложа на почитаемото научно жури, с дълбоко удовлетворение и искрена колегиална радост, да присъди на доц. д-р Николай Нейчев научната степен „доктор на науките“ в област на висше образование: 2.Хуманитарни науки, професионално направление 2.1.Филология, научна специалност Руска литература (XIX век).

18. 02. 2023. г.

Пловдив

Рецензент:

проф. дфн Клео Стефанова Протохристова